

פרשה
אליזבט גולדוויץ

רק משעמד יהודה במבחן הסולידריות שהוצב בפניו, התוודע יוסף לאחיו. וגם: האם הייתה הרפורמה האגררית של יוסף קפיטליזם חזירי או איזון סוציאלי במיטבו?

פוסט־טראומה

איוור: טופר גץ

בסוף הפרשה הקודמת ראינו את אחי יוסף הבאים למצרים לקנות אוכל בשנות הרעב הכבדות שיוסף חזה אותן באמצעות חלומות פרעה. יוסף מכיר את אחיו אך הם אינם מכירים אותו, ויוסף מעליל עליהם שבאו לרגל במצרים. הוא גם דורש מהם להביא את בנימין אחיו מאמו, בנימין שנותר בבית עם יעקב. משמתגבר הרעב הם נאלצים לשוב למצרים, הפעם כמצוות השליט המצרי רב הכוח, עם בנימין. יוסף מסובב את הרברים כך שבנימין נתפס בגנבה כביכול, והוא מודיע לאחים המבוהלים שהוא מתכוון לאסור את בנימין. הסיפור נקטע באמצעו, בשיא המתח, בחזקת "המשך יבוא". האם יוסף, שנהיה בינתיים ראש ממשלת האימפריה החזקה בעולם דאז, פשוט נוקם באחיו בנכזות? המשך הסיפור מרמז על אופציה נוספת.

אך ראשית, נוכל להתפעל מנאומו הוצב הלהבות של יהודה הפותח את הפרשה. ברגע המשבר הזה, שבו מאיים השליט הכול יכול של מצרים לכלוא את בנימין ולממש בכך את חששותיו הגרועים ביותר של יעקב, ברגע זה "וַיִּגֶשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי יְדָבָר נָא עֲבֹדָה יָבָר בְּאֲדֹנָי אֲדֹנָי וְאֵל יְהוָה אֲפֹדָה עֲבֹדָה כִּי כְמוֹד קַפְדָּעָה" (בראשית מו, יח) – ללא כחל וסרק מתייצב יהודה להתווכח עם השליט הנורא שאותו אין הוא מזהה כאחיו, ומבקש ממנו לכלוא אותו עצמו – את יהודה – במקום לכלוא את בנימין. בכך הוא מממש את הבטחתו ליעקב טרם מסעם השני של האחים למצרים כי הוא ערב לשלומם של בנימין, ומוסיף: "כִּי אֵיךְ אֶעֱלֶה אֶל אָבִי וְהִנֵּנִי אֵינְנִי אֲתִי פֶן אֲרָאָה בְּרַע אֲשֶׁר יִמָּצֵא אֶת אָבִי?" (שם מו, לד).

זהו רגע השבירה של יוסף. "וְלֹא יָכַל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק לְכָל הַנְּצָבִים עָלָיו וַיִּקְרָא הוֹצִיאֵנוּ כָּל אִישׁ מֵעַלְי וְלֹא עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהַתְּוֹדֵעַ יוֹסֵף אֶל אָחָיו" (שם מה, א). יוסף לא סתם התעלל באחיו אלא בחזן אותם ורצה לוודא שלא ישחזרו עם בנימין את מה שעשו לו. הוא רצה תיקון דרך בנימין. כאדם פוסט־טראומתי, שנמכר לעבדות בידי אחיו, יוסף משחזר את הרגע הנורא. רק משווידיא שהאחים לא יחזרו על הפקרת אחיהם, רק משהציע יהודה להיכלא במקום בנימין, בטוח יוסף דיו כדי להתוודע אל אחיו. כביכול למרות כוחו ומעמדו, נותר בו החשש שמא יפגעו בו. ככל אדם שעבר טראומה הוא משחזר ללא הפסק את רגעי האימה עד שהוא מצליח לשנות את הסיפור שלו דרך אחיו וכך לחוות תיקון והבראה.

הרפורמטור הגדול

לאחר הושבת אביו ואחיו עם משפחותיהם בארץ גושן, מבצע יוסף רפורמה אגררית נרחבת בקנותו את כל אדמות מצרים. יוסף מנצל את ההזדמנות הנקרית בפניו עם רעב האנשים המבקשים לשרוד בשבע השנים שאותן צפה ולקראתן צייד את מחסני פרעה. האם ריכוז כל האדמות בידי "מנהל מקרקעי מצרים" הוא לטובת המצרים או שמא רק לטובת פרעה? האם זהו הווי־שלטון במרעו או שמא סוציאליזם במיטבו?

אלוהים קבע: "וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצַמְתָּת כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עַמְדִּי" (ויקרא כה, כג). תפיסת הרווחה המקראית נשענת על הנחת בעלות אלוהית על הקרקע, כך שאין אדם שיכול לצבור הון ללא גבול. שנת היובל היא המנגנון שבעזרתו אמורה החברה לנהל פערים כלכליים הנוצרים בצוק העתים, ולהחזיר פעם בחמישים שנה את המשק לנקודת ההתחלה, לחלוקה צודקת של האדמות והרכוש. האדמות ניתנות לבני אדם כפיקדון זמני. לא זכות קניין קדושה.

פערים כלכליים גדולים סותרים את תפיסת היות האדם נברא, את אדנותו של האל על בריאתו ואת תפקיד האדם

כשומר העולם. צבירת רכוש חסרת מעצורים היא סוג של עבודה זרה. ואכן, לאחר קניית כל האדמות אומר יוסף לנתיניו: "הֲאֵל לָכֶם זָרַע וְזָרַעְתֶּם אֶת הָאֲדָמָה. וְהָיָה פִּתְבוּאֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפְרֹעָה... וַיֹּאמְרוּ הַחִיתִּנּוּ" (בראשית מז, כג – כה). עשרים אחוזי מס, לכולם, בלי אפליה. זהו מס גבוה, אך הוא מאפשר לאנשי מצרים לשרוד ולהתקיים בכבוד, ועל כך הם מכירים לו תודה.

אך מכיוון שהמקרא אינו מתאר מציאות אידילית, גם שם יש מעמד מופלה לטובה – כהני מצרים אינם מוכרים את אדמתם לפרעה ואינם משלמים מיסים. האם מוצדק לפטור אותם מן החובה לשאת בנטל המשותף? כשמדובר בכהני מצרים, קל להתקומם נגד זכויות היתר שלהם. כשמדובר במציאות שלנו, נראה שהאיזון בין עידוד חברות יצרניות גדולות להקים או להשאיר את מפעליהן בישראל, ובין תחושת הצדק הבסיסית שלפיה לא ייתכן שרק חברות בינוניות ומטה ושכירים עניים יישאו בנטל המשותף, הוא קשה להשגה. אך העיקרון שרכוש אינו זכות קדושה כי אם פיקדון בידי מי שמחזיק בו – הוא עיקרון שיכול להוביל ליצירת איזון טוב יותר מן הקיים במדינת ישראל של היום. □